

שוטר מבקש תעודת זהות. איפה הבעיה?

שו זו את ממנו". השופט פרוץ' אלכס שטיין הזכיר שלפי עקרון החוקיות, בעוד לאזרח מותר לעשות כל פעולה שלא נאסרה במפורש בחוק, לרשויות אסור לבצע פעולה כלשהי אלא אם כן הוסמכו במפורש בחוק לבצע. מילות החוק "כשירדשו זאת ממנו" לא יוצרות יש מאין סמכות, אלא הסמכות צריכה להיות קבועה ותחומה בחוק, כגון בחוק המסדיר מעצר ובחוק סמכויות לשם שמירה על ביטחון הציבור. "חובת האזרח לציית להוראת שוטר נגזרת מסמכות השוטר לתת את ההוראה, אשר קבועה בדחל בתך הקטנה' בחיקוק... עולמן של סמכויות השי" רה הוא עולם של מילים מפורשות, ולא של רמזים... המחוקק יודע לומר את דברו, ואנחנו לא נדבר במקומו... היעדר חובה שבדין, משמעה חסינות מפעולות של אנשי שררה וחירות שלא להיות מוטרת (ומסומן) על ידיהם... והרציונל שלה הוא חופש כפשוטו".

מה שנראה כדרישה פשוטה להזדהות, שכרוכה רק בעיכוב קל ובהשפלה קטנה, עלול להיות נוהל אווילי של תיוג צעירים ובני מיעוטים – כפורעי חוק

אך שטיין נותר במיעוט. השופטת חיות אמנם קבעה שהמשטרה חייבת לקבוע נוהל ראוי יותר, ושבהיעדר חשד אין לה סמכות לערוך בידורים נוספים בעקבות הצגת תעודת הזהות, אך קיבלה את פרשנות המשטרה שלפיה חוק תעודת זהות כביכול מקנה לה סמכות לדרוש הזדהות. הצטרף אליה השופט מלצר, שבמקום להרגיש את היות ישראל מדינה חופשית, בחר להרגיש את "מדינת ישראל כמדינת חוק וסדר", כלשונו. הוא מסיים במשאלה "כל ניסיון להפעיל את סמכויותיה (של המשטרה) בנוי שא באופן שאינו שוויוני, וכל ניסיון לעשות כן באופן בררני – לא יצלח". אך "מה לעשות" שהעתירה הראתה שהמציאות הפוכה? ראוי שנושא עקרוני זה יידון בהרכב מורחב ב"דיון נוסף".

עמותת "טבקה – צדק ושוויון ליוצאי אתיופיה" עתרה לבג"ץ באמצעות עו"ד אייל אבולפיה, נגד הנהל המש"ט טרתי באשר לדרישה מאזרחים להציג תעודת זהות. אורי גוני זכויות אדם עתרו כנגד פרשנות המשטרה, שלפיה חוק החוקת תעודת זהות והצגתה מסמיך לדרישה כזו. העתירות אוחרו.

אפתח בהיבט החברתי המרתק שחושפות העתירות. ב-2016, בעקבות גל מחאות מוצרק של בני העדה האתיופית, הקימה הממשלה צוות שיגבש תוכנית למיגור הגזענות נגד יוצאי אתיופיה. בפני ועדת פלמור נטען שקיים נוהג בקרב שוטרים לדרוש הצגת תעודת זהות מאזרחים יוצאי אתיופיה ללא הצדקה עניינית. הרו"ח אישר כי "מספר לא מבוטל של אירועים אלימים – ראשי שיתם בדרישה מטעם השוטרים להזדהות, כאשר על פניו לא היה טעם מוברר לדרישה", וכי קיים חשש שהסמכות "מופעלת כיום באופן סלקטיבי". הוועדה המליצה שהמי שטרה תקבע נהלים להפעלה שוויונית של סמכותה. אלא שכפי שניווכח, ספק אם יש למשטרה סמכות. הממשלה אימצה את ההמלצות והמשטרה קבעה נוהל המותר לשרטרים שיקול דעת רחב מדי.

מחקרים בעולם מלמדים שמערכת אכיפת החוק נוטה לאזכפו בעיקר על גברים צעירים עניים, לאו דווקא משום שהם מסוכנים, אלא בשל כוחם הפוליטי החלש. תיוג צעיר כעברייני הוא נבואה שמגשימה את עצמה: כשהחברה מחשיבה צעיר לעברייני, הוא יידרדר ויהיה לעברייני. ידוע שהמשטרה מרבה "להתעסק" עם צעירים בני העדה האתיופית, ערבים ובני מיעוטים אחרים. מכיוון שדרישות השוטרים מצעירים להזדהות ללא חשד מוקדם הן בעלות מתאם גבוה לצבע עורם, ומכיוון שהן מתפתחות לוויכוחים ולתיקים פליליים שצפויים להיכתיים ולהקשות את השתלבותם בחברה, מתברר שמה שנראה כדרישה פשוטה להזדהות, שכרוכה רק בעיכוב קל ובהשפלה קטנה, עלול להיות נוהל אווילי של תיוג צעירים כפורעי חוק.

סעיף 2 לחוק החוקת תעודת זהות והצגתה קובע: "תושב שמלאו לו 16 שנים חייב לשאת עימו תמיד תעודת זהות ולהציגה בפני קצין משטרה בכיר, ראש רשות מקומית, שוטר או חייל במילוי תפקידם, כשירדרי"

פרופ' בועז סנג'רו מלמד במכללה האקדמית ספיר ובמכללה האקדמית גליל מערבי ומייסד האתר "ביקורת מערכת המשפט הפלילי"